

Világmozgató népességvándorlás*

Vida Orsolya

Paul Collier Exodus – How Migration is Changing Our World

Oxford University Press, 2013, p. 309

ISBN: 978-0195398656 (paperback)

Paul Collier, a világhírű brit közgazdász és bestselleríró korunk egyik legsürgetőbb és egyben legellentmondásosabb kérdését, a népességvándorlás témakörét járja körül. A kötet érdekességét az adja, hogy e valamilyen szinten mindannyiunkat érintő, globális jelenséget újszerű megközelítésben, meglehetősen provokatív módon elemzi. Fő célja, hogy megtörje a migrációs tabut, rámutasson arra, miért kell(ene) erről a kérdésről nyíltan, negatív asszociációktól mentesen beszélni és erre alapozva, célravezető migrációs politikákat kialakítani.

A *Foreign Policy* magazin által összeállított listán a világ top 100 globális gondolkodója közé már két ízben is beválasztott szerző kutatási területe igen széles, többek között felöleli a globalizáció és a szegénység közti összefüggések vizsgálatát. Már egy 2007-ben megjelent könyvében¹ is foglalkozott a népességmozgást ösztönző és korlátozó politikák (intézkedések) hatásaival. Az „Exodus”-ban a migrációs folyamatok következményeit veszi górcső alá három perspektívából: a bevándorlók, az otthon maradtak és a befogadó ország társadalmának szemszögéből. Mindhárom „szereplőt” illetően számba veszi a migrációs folyamat legfontosabb társadalmi, gazdasági, demográfiai és kulturális hatásait. Beszél a migrációs taburól, a népességvándorlás és gyorsulásának okairól, valamint arról, hogy mit és hogyan kellene tenni lokális és globális szinteken annak érdekében, hogy a folyamat kezelhető, fenntartható maradjon.

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Vida Orsolya közgazdász, külgazdasági szakfordító és idegennyelvi levelező, a Magyar Nemzeti Bank Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályának munkatársa. E-mail: vidao@mnbb.hu.

1 Paul Collier (2007): *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries are Failing and What Can Be Done About It*. Oxford: University Press, p. 224. ISBN: 978-0195311457.

A széleskörű kutatásra és hatástanulmányokra építő, elemző munka eredményeképpen a szerző arra a következtetésre jut, hogy a migrációs folyamat kellő kontroll hiányában végzetes méreteket ölthet, és a legszegényebb országoknak tömeges kivándorlással kell majd szembenézniük. Fennáll a veszélye annak, hogy mind a származási-, mind a célország elveszíti nemzeti önazonosságát, aminek pedig katasztrofális következményei lehetnek. A migrációt tehát korlátozni kell éppen azért, hogy a jelenség inkább hasznára, semmint kárára váljon a „kibocsátó” és a „befogadó” országoknak egyaránt.

A fő kérdés *Collier* szerint már régen nem az, hogy jó vagy rossz-e a migráció, hanem az, hogy mi az a határ/mérték, ameddig elfogadható. A néességvándorlás korlátozását ezért nem a nacionalizmus és rasszizmus megnyilvánulásaként, hanem egy növekvő jelentőségű társadalmopolitikai eszközként értelmezi a magasabb jövedelmű országokban. Jóllehet a migráció egyszerű gazdasági jelenségnek tűnik, figyelemre méltó változásokat nem indukál a gazdaságban, társadalmi hatásai viszont rendkívül komplexek. A nagyarányú néességmozgás nem a globalizáció állandó jellemzője, hanem a szélsőséges globális egyenlőtlenségek által kiváltott reakció egyik formája: időleges válasz arra a fejlődési fázisra, amelyben a jólét még nem egyetemleges. Érdemi előrelépést a szegény országokban fennálló társadalmi modellek átalakításával, illetve a globális elgondolások lokális kontextusba helyezésével lehetne elérni.

A migrációs tabu az 1960-as években – az egykori brit gyarmatokról történő, nagyarányú bevándorlás időszakában – alakult ki, s csak a 2010-es években, a Lengyelországból érkező, jelentős mértékű bevándorlás nyomán kezdett megtörni Nagy-Britanniában. A folyamat szereplőinek szemszögéből (emberi oldalról) nézve sok az érzelmi aspektus, így sem a migráció, sem pedig a lehetséges politikai megoldások megítélése nem egységes. A migrációt már jóval azelőtt átpolitizálták, mielőtt mélységeiben vizsgálni kezdték volna, ezért a migrációs politikák terén jelentős eltérések mutatkoznak mind a „kibocsátó”, mind a „befogadó” országokban. A migrációs politikák alakítását inkább befolyásolják a rögzült értékítéletek, semmint a valós tapasztalatok, s erre a megerősítési torzítás (confirmation bias) elnevezésű mechanizmus is rányomja bélyegét. A politikai döntéshozók a választók és a közgazdászok keresztműzében állnak: előbbiek részéről a negatív értékítélet sugallta aggodalom, utóbbiakéról a jelenség társadalmi hatásait háttérbe szorító, egyoldalú közgazdasági modellek nyomása érvényesül, s mindez zavart idéz elő a politikák alakításában.

A néességvándorlás gyorsulásának fő oka, hogy az 1960-as években drámai változás állt be a globális gazdaságban: kialakult a szegények világa és a gazdagok világa. Hogy miért alakultak ki jelentős különbségek az egyes országok jövedelmi viszonyai között, az több okra vezethető vissza. A legszegényebb országok tőkeellátottsága alacsony, s ez jellemzően rosszul megválasztott gazdaságpolitikával, diszfunkcionális társadalmi modellekkel és ideológiákkal, előnytelen földrajzi tényezőkkel, a gyarmati múlt örökségével, az oktatás hiányával és negatív munkaattitűddel párosul. Az államigazgatás nem kellően szervezett, s nem alakult ki tartós intézményrendszer. Az átlagpolgár informáltsága és a társadalmi együttműködési készség/akarat szintje alacsony, az erőszak alkalmazása elterjedt. A leg-

szegényebb országokat általában azok az állampolgárai hagyják el – főként egzisztenciális okokból –, akikre éppen otthon lenne a legnagyobb szükség (l. az agyelszívás és a motivációelszívás jelenségét). Az újabb generáció bevándorlását nagymértékben segíti a diaszpóra megléte: minél nagyobb a diaszpóra, annál könnyebb a bevándorlás. A bevándorlók hozzáadódnak a diaszpórához, így csökken az abszorpció (igazodás a „*mainstream society*”-hoz). A szerző úgy látja, hogy a migráció sebessége ezért rövid távon nem fog lassulni, és egyensúly sem várható.

Collier kötete három fő gondolatot tárgyal. A migráció „gyorsulási szabálya” (*acceleration principle*): adott jövedelmi szakadék mellett minél nagyobb a diaszpóra, annál könnyebb és gyorsabb a bevándorlás, illetve a migráció csak kismértékű és nem egyértelmű visszahatást gyakorol a jövedelmi szakadékra. Ez a szabály a migrációs folyamat jellegzetességéből fakad, és a migráció gyorsulásának végül csak a „származási” ország elnéptelenedése szabhat gátat.

Fontos az „arany középút” megtalálása a migráció mértékében. Az elvándorlás hatásai közül az a leglényegesebb, amelyet a képzett otthon maradtak teljes állományára, valamint a hazautalásokra fejt ki. Az otthon maradtak szemszögéből a kivándorlás addig a mértékig kívánatos, ameddig az otthon maradtak képzése és a hazautalások között sikerül megtalálni a maximális egyensúlyt.

Az elvándorlásnak a „befogadó” ország „őslakosságára” gyakorolt hatásai részben gazdasági, részben társadalmi természetűek: változatosság, bizalom, újraelosztás. Ezek ugyan nem a legfontosabb, ám kétségkívül a legtartósabb hatások. A közvetlen gazdasági hatások közül kiemelendő a bérekre és a szociálislakás-helyzetre gyakorolt nyomás, amely a „befogadó” ország szegényebb társadalmi rétegeit bizonyos fokig hátrányosan érinti. Egyéb összefüggésekben más gazdasági hatások, így például a túlnépesedés vagy a „fellendülés-visszaesés” ciklusok is jelentősek lehetnek. A bevándorlás növeli a társadalmi diverzitást. A diverzitás segíthet a gazdasági problémák megoldásában és javíthat az életkörülményeken, ugyanakkor alááshatja egymás kölcsönös figyelembevételét (*mutual regard*), illetve csökkentheti az együttműködési és a szolidaritási készséget. Így a diverzitás költsége és haszna között meg kell találni a kompromisszumot.

A migrációs politikát nem a „kibocsátó”, hanem a „befogadó” országok alakítják. A népességvándorlás végletes felgyorsulásától való félelmükben a politikai döntéshozók legtöbbször a *Collier* által csak a „pánik politikai gazdaságtanának” nevezett eszközhöz nyúlnak. Az öngerjesztő folyamatnak négy fázisa van. Az elsőt az jellemzi, hogy nem korlátozzák a bevándorlást, amely egyre gyorsul, így nem alakul ki egyensúly a bevándorlási funkció (*migration function*) és a diaszpóra „tervezhetősége” (*diaspora schedule*) között, a jelenség politikai üggyé válik, ez az ún. „szorongó fázis” (*anxiety phase*). Ebben a szakaszban a kormányzat mennyiségi korlátozást vezet be.

És már be is léptünk a második szakaszba, amelyet a szerző „pánikszakasznak” (*panic phase*) nevez. A bevándorlók száma már nem nő tovább, a diaszpórában mégsem alakul ki egyensúly, mert a társadalmi „fősodorhoz” való alkalmazkodás hiánya, a kulturális különbségek és a társadalmi bizalom alacsony szintje miatt a „befogadó” ország társadalmába nem integrálódott diaszpóra növekszik. A növekvő társadalmi költségek, a szociális ellátórendszerekre nehezedő terhek miatt tovább nő a politikai nyomás. A helyzetet a kormányzat megint csak újabb, a korábbinál még szigorúbb mennyiségi korlátozással „kezeli”.

Ekkor ér a folyamat a szerző kifejezésével „csúf fázisnak” (*ugly phase*) nevezett, harmadik szakaszba. Innen már mintegy „öngerjesztővé” válik a folyamat, mert a „befogadó” ország társadalmába nem integrálódott diaszpóra a korlátozások ellenére is egyre nő, növekvő társadalmi költségeket és politikai nyomást generálva.

Így hosszú – akár több évtizedes – út vezet el a negyedik szakaszba, az ún. „diaszpórafel szívódási fázisba” (*diaspora absorption*). Itt a korlátozások célja már az, hogy a diaszpóra fokozatosan beolvadjon a „befogadó” ország társadalmába oly módon, hogy helyreálljon a társadalmi bizalom és az együttműködés rendszere, illetve kialakuljon a kívánatos egyensúly.

Amíg a migráció egyéni döntés, addig a migrációs politika alakítása a kormányok feladata. Ahhoz, hogy a döntéshozók megfelelő, célravezető migrációpolitikai csomagot tegyenek le az asztalra, mindenekeelőtt az szükséges, hogy mindenkor szem előtt tartsák a migrációs folyamat komplexitását. Megpróbálják megtalálni az egyensúlyt a migránsok, a „kibocsátó” és a „befogadó” ország érdekei között, döntéseiket az emóciók helyett a valós helyzet és tudás motiválja, illetve a migrációs folyamat végletes felgyorsulását ne a „pánik gazdaságpolitikájának” eszközeivel, hanem a bevándorlók ésszerű „megszűrésével”, a diaszpóra hatékony integrációjával és az illegális bevándorlás törvényes útra terelésével próbálják elkerülni.